

Gerard Th.J. Delfgaauw (1905-1984): een bijkans vergeten sociaal econoom uit Amsterdam

Martin Fase¹

G.Th.J. Delfgaauw was vanaf 1946 op de UvA hoogleraar algemene economie. Voordien was hij werkzaam geweest bij de Dienst Publieke Werken van de gemeente Amsterdam als econoom voor stedelijke grondpolitiek, volkshuisvesting en ruimtelijke ordening. Hij schreef twee inleidende handboeken voor micro en macro economie. Dit artikel beschrijft zijn loopbaan en wetenschappelijk werk dat deel uitmaakt van de geschiedenis van het economisch denken in Nederland in de twintigste.

1 Inleiding

Aan het einde van de Tweede Wereldoorlog kende Nederland voor de academische vorming in de economie twee economische hogescholen en één economische faculteit. De hogescholen van Rotterdam en Tilburg werden gesticht in 1913 en 1927. De Universiteit van Amsterdam (UvA) stichtte in 1922 de handelsfaculteit, later de faculteit der economische wetenschappen genoemd. Bij deze drie universitaire economieopleidingen was het hooglerarenbestand nog klein. Dit gold eveneens voor de opleidingscapaciteit. Dat dit destijds zo werd ervaren illustreert het gegeven dat kort na afloop van de Tweede Wereldoorlog er twee nieuwe economische faculteiten bijkwamen: op respectievelijk de Rijksuniversiteit Groningen en de Vrije Universiteit in Amsterdam. Tegelijkertijd ondergingen de drie bestaande economie opleidingen belangrijke uitbreidingen om de wassende naoorlogse studentenstroom op te vangen. De UvA benoemde daarom twee nieuwe hoogleraren voor staathuishoudkunde. De ene was P. Hennipman wiens lectoraat werd omgezet in een professoraat. De andere was G.Th.J. Delfgaauw als opvolger van de in de oorlog omgekomen H. Frijda. Daarnaast werd er door de UvA nog een drietal buitengewone hoogleraren staathuishoudkunde aangetrokken.

---

¹ Gaarne dank ik drs. L.H.M.P. Delfgaauw voor zijn vriendelijkheid mij een aantal biografische gegevens over zijn oom en enkele van diens moeilijk te vinden publicaties uit het familiearchief beschikbaar te stellen. Ook mijn oud-collega onderdirecteur en chef Studiedienst van de Nederlandsche Bank, drs. H.H. van Wijk, ben ik erkentelijk voor zijn verhelderend commentaar op de eerdere versies van dit opstel en het delen van herinneringen aan professor Delfgaauw uit de tijd dat wij als student onder zijn gehoor verkeerden.

Het volgende gaat over de Amsterdamse hoogleraar sociale economie Delfgaauw en beoogt een bijdrage te leveren aan de Nederlandse wetenschapsgeschiedenis voor de staathuishoudkunde of algemene economie. Beschreven wordt zijn wetenschappelijke loopbaan tot aan zijn benoeming op de UvA en de wijze waarop hij daarna aan zijn academische taak vorm heeft gegeven in onderwijs en onderzoek. Het schenkt voorts aandacht aan de bestuurstaken die hij heeft vervuld. Besloten wordt met enkele conclusies.

2 De Amsterdammer Delfgaauw

Gerardus Theodorus Jozef Delfgaauw werd op 22 oktober 1905 te Amsterdam geboren in een rooms-katholiek gezin van vijf jongens, waarvan hij de oudste was. Zijn vader was hoofdonderwijzer en woonde met zijn gezin in de statige Van Breestraat en later in de nabije Valeriusstraat. Rond 1900 lagen die straten nog aan de zuidelijke rand van Amsterdam waar zoon Gerard opgroeide. Daar bezocht hij de lagere school en vervolgens het Sint-Ignatius college. In 1922 behaalde hij het diploma HBS-b en ging economie studeren op de UvA in de nieuwe faculteit. In 1927 legde hij het doctoraalexamen af met een scriptie over woninghuren in de grote steden. Dat zou in de komende kwart eeuw Delfgaauws voornaamste werkterrein worden. In 1934 verdedigde Delfgaauw bij H. Frijda zijn proefschrift over de grondpolitiek van de gemeente Amsterdam en wel *cum laude*. Hij was de vierde promovendus van de nieuwe faculteit en de tweede bij Frijda. De latere bankpresident M.W. Holtrop was hem in 1928 voorgegaan. De na de oorlog eveneens bekende economen J.J. Polak en F.A.G. Keesing volgden hem in 1937 en 1939, evenals Hennipman in 1940.

In 1928 trad Delfgaauw in dienst bij het Nederlandsch Instituut voor Volkshuisvesting en Stedebouw (*NIVOS*). Dit was in 1923 ontstaan en stelde zich ten doel goede ruimtelijke ordening en volkshuisvesting te bevorderen met o.a. een eigen periodiek dat vanaf 1923 verschijnt als *Tijdschrift voor Volkshuisvesting en Stedebouw*. Delfgaauw zou hierin vele malen publiceren.

In 1929 aanvaardt Delfgaauw de functie van sociaal econoom bij de afdeling Stadsontwikkeling van de Dienst der Publieke Werken van de Gemeente Amsterdam. Hier zou hij zich ontwikkelen tot een deskundige op het terrein van stedebouw en ruimtelijke ordening en raakte hij betrokken bij de vooroorlogse plannen voor de bouw van de westelijke tuinsteden in Amsterdam en de economische beleidsvraagstukken van de gemeente. Zijn proefschrift uit 1934 over de grondpolitiek van Amsterdam was een duidelijke vrucht van deze werkring, evenals de reeks wetenschappelijke studies en rapporten van zijn hand (zie de Bijlage voor een volledig overzicht).

Eind 1945 wordt Delfgaauw benoemd tot hoogleraar staathuishoudkunde op de UvA om sociale economie te doceren. De thans ongewone benaming sociale economie werd destijds gebruikt om het verschik met de andere hoofdrichting in de

faculteit, de bedrijfseconomie, te markeren. In het voorjaar van 1947 aanvaardt Delfgaauw officieel zijn ambt met het uitspreken van een oratie. In 1970 gaat hij met emeritaat. Bij die gelegenheid gaf *Orbis Economicus*, het tijdschrift van de Kring van Amsterdamse Economen, een speciaal nummer uit gewijd aan Delfgaauw. Hij overleed op 8 februari 1984 in Amsterdam, de stad waar hij zijn ganse leven had gewoond en gewerkt.

3 De ruimtelijke en stedelijke econoom Delfgaauw

Volkshuisvesting en ruimtelijke ordening. In 1930 maakt Delfgaauw zijn wetenschappelijk debuut met een artikel in een Duitstalig vakblad over de grondpolitiek in Nederland. Deze publicatie is de opmaat voor Delfgaauws loopbaan en publicaties. Zijn rapport uit 1932 over de omvang van het forensisme in Nederland is een voorbeeld. Dit geeft een beeld van de wisselwerking tussen werkgelegenheid en volkshuisvesting met als kerngrootheid de bevolkingsaanwas. In 1933 verscheen als voorstudie bij het uitbreidingsplan voor Amsterdam, Delfgaauws poging economische wetmatigheden vast te stellen in de stedelijke ontwikkeling. Daarin spelen sociale veranderingen en demografische vooruitzichten een doorslaggevende rol. Opmerkelijk is Delfgaauws opvatting dat het verkeerd zou zijn de bevolkingsgrootte als een vaststaand gegeven te beschouwen. Voor een stad wordt die in zijn zienswijze, mede bepaald door haar positie binnen de gehele volkshuishouding. De nationale bevolkingsprognose is daarom voor een stad als Amsterdam van fundamenteel belang. Weliswaar merkt hij in dit verband op dat de gave der profetie de mens niet is gegeven, maar dat desondanks een vooruitberekening zin heeft voor het ruimtelijk beleid, mits rekening wordt gehouden met mogelijke nieuwe omstandigheden. Dit gezichtspunt past Delfgaauw (1935) enkele jaren later toe in een studie over de verdeling van de toekomstige bevolking en woningvoorraad over Nederland. Hij signaleert daarbij omvangrijke binnenlandse migratiestromen teweeg gebracht door sociaal economische factoren, in het bijzonder de bestaansmogelijkheden van de bevolking met kansen op werk en huisvesting. Boeiend is zijn conclusie dat in de rest van de eeuw vanaf 1935 ongeveer twee miljoen woningen gebouwd moeten worden om de bevolking, die voor 2000 op ongeveer 12 miljoen zielen wordt geraamd, te huisvesten. Deze prognose houdt overigens geen rekening met de omvangrijke instroom vanuit het buitenland na 1960. Dat illustreert in elk geval treffend Delfgaauws favoriete aforisme dat de mens niet over de gave der profetie beschikt.

Het proefschrift uit 1934 over de gemeentelijke grondpolitiek in Amsterdam is zijn *magnum opus*. Het centrale thema van deze elegante studie is de economische analyse van het ruimtelijke beleid in de hoofdstad. Belangrijk instrument daarvoor was grondaankoop en -beheer ten behoeve van stadsuitbreiding, woningbouw en industrievestiging. Het decor was de uitbreiding van de stedelijke bevolking. De geldende wettelijke regelingen en de doelstellingen van de gemeentepolitiek waren daarbij de randvoorwaarden. Delfgaauw geeft een historische beschrijving van de

gemeentelijke grondpolitiek, de invoering van het erfpachtstelsel in 1896 en de ervaringen opgedaan in de praktijk. Die spelen zich af in het licht van de grote stadsuitbreidingen in de hoofdstad vanaf het derde kwart van de 19^e eeuw. Het verwerven van grond en de financiering daarvan vormden een wezenlijk onderdeel van dit ruimtelijk beleid. De historie ervan wordt minutieus beschreven. Grote aandacht schenkt hij ook aan de samenhang tussen de grondpolitiek en de exploitatie van de in eigendom verkregen terreinen. Hoeksteen is het stelsel van erfpacht dat beoogde de financiële voordelen van de stadsuitbreiding aan de gemeenschap ten goede te laten komen. Tegelijkertijd bood dit stelsel de ruimte voor een beheersbare stedelijke ontwikkeling. Het bijzondere is dat Delfgaauw in een evenwichtige dosering, de economische theorie van de prijsvorming van grond en de daarmee verbonden woninghuren, combineert met empirische analyses van prijzen en volumina binnen de toenmalige uitbreidingsplannen. Ook de maatschappelijke kapitaalvorming, die met de verwerving van gronden en bebouwing gepaard gaat, is onderdeel van zijn analyse. Gezien het tijdsgewricht waarin deze studie ontstond, verbaast het niet dat de invloed van de conjunctuur op de bouw en het bepalen van hoogte van de huren, ruime aandacht krijgen. Delfgaauw concludeert dat door het stelsel van erfpacht met een bij voorkeur veranderbare canon, de toekomstige waardeinstijgingen grotendeels aan de gemeenschap, *in casu* de gemeente Amsterdam, ten goede zullen komen.

Stadsvernieuwing, bevolkingsaanwas, erfpacht, investeringen in de woningbouw, prijsvorming van woningen en de hoogte van de huurprijzen zouden nog vele jaren belangrijke thema's in Delfgaauws onderzoek blijven. Zijn publicaties over deze microkosmos, want dat zijn de steden, getuigen daarvan. Een constante in zijn arbeid is de combinatie van theorie en empirie. Daarbij schuwt hij niet wiskundige formuleringen te benutten om zijn redeneringen toe te lichten.

Grondprijzen en huren. Een fraai voorbeeld van dit laatste biedt zijn, in twee afleveringen verschenen, artikel in *De Economist* van 1939. Deze theoretische analyse van grondprijzen en bebouwingsdichtheid, gaat over het verband tussen stedelijke bebouwingsdichtheid en de hoogte van de grondprijzen. Hiervoor formuleert Delfgaauw een eenvoudig wiskundig model. Dat geeft een gestileerde beschrijving van de samenhangen tussen het grondoppervlak van een denkbeeldige stad, het aantal woningen, de grondrente en het agio van een woning. Deze meerwaarde beziet hij in afhankelijkheid van haar ligging ten opzichte van het stadscentrum. Delfgaauw gebruikt voor zijn analyse het aanschouwelijke beeld van de kegel uit de analytische meetkunde. De cilindrische schijven daarin verbeelden de grootte van het opgeld, terwijl de kegelinhoud samenvalt met de totale grondrente. Deze wijze van voorstellen benut hij voor een numerieke analyse onder alternatieve veronderstellingen. Zijn berekeningen laten bijvoorbeeld zien dat in een zich uitbreidende stad de woon- en bedrijfsruimten duurder worden naarmate de bebouwing voortschrijdt. Bij toenemende bebouwingsdichtheid, zo leren Delfgaauws simulaties, stijgen de grondprijzen sneller dan de prijs per woning. Een

andere uitkomst van deze deductieve analyse is, dat begrenzing van de bebouwingsintensiteit leidt tot een grotere totale grondrente voor de eigenaren. De bewoner betaalt dientengevolge meer, maar gaat ook beter wonen. Interessant in Delfgaaus benadering is de analogie met de klassieke grondrenteleer van Ricardo en meer in het bijzonder met die van Von Thünen (1826). Hierin zijn marginale kosten en grensproductiviteit de analytische bouwstenen. Delfgaauw komt tot de praktische slotsom dat stedelijke grondeigenaren allerminst reden hebben zich te beklagen over de van overheidswege opgelegde beperkingen in de bebouwingsintensiteit. Verrassend van deze studie is dat de empirie dit maal daar geheel in ontbreekt. Dat is uitzonderlijk, want juist de combinatie van theorie en praktijk typeert Delfgaaus ruimtelijk economisch werk. Empirie en feitelijke omstandigheden, zoals de invloed van de depressie en de gevoerde deflatiepolitiek uit de jaren 1930 op woningbouw en huren, blijven hem eveneens boeien. Een serie van vier artikelen uit die periode door Delfgaauw (1935) illustreert dit op voorbeeldige wijze. Toch doet het op het eerste gezicht wonderlijk aan dat Delfgaauw over huren en woningbouw publiceert in een periodiek waarin het economisch verkeer met het buitenland centraal staat. Bouwactiviteit speelt zich immers bij uitstek af in een van het buitenland afgeschermd bedrijf. Het decor van deze analyse is echter de gave guldenpolitiek van de jaren 1930 en de invloed op de kosten van levensonderhoud. De huren maken daarvan een belangrijk onderdeel uit van het gezinsbudget. Delfgaauw bepleit in dat verband een flexibele canon om de starheid in de woninghuren enigszins te doorbreken en huurverlaging te bewerkstelligen. Dat was vooral van belang voor arbeiderswoningen. Bij de huizen voor de meer gegoeden liet de hoogte van de huurprijs in de praktijk een meer beweeglijk patroon zien. Delfgaauw is van oordeel dat dit patroon, evenals de starre huurprijzen van eenvoudige huizen, vooral van conjuncturele aard is. Die is in zijn ogen een schommeling rond de langetermijntrend van stijgende prijzen. Ook op de woning- en bouwmarkt worden die uiteindelijk beheerst door vraag- en aanbod.

Erfpachtstelsel. Het gemeentelijke bouw- en woningbedrijf stelt Delfgaauw (1937) aan de orde in een serie van vijf korte artikelen. Ook hier is het decor de onevenwichtigheid op de markt voor onroerend goed bij economische neergang. Delfgaauw stelt vast dat woningbouw en -exploitatie belangrijke takken van bedrijvigheid zijn die een groot deel van het nationale vermogen raken. Hij ziet, na de devaluatie van de gulden in 1936, hoopvolle perspectieven voor de sector door de wending van de conjunctuur. De lage bouwkosten bevorderen de woningbouw wat het aanbod op de markt in beweging zet. Door het instrument van de erfpacht, waarvoor hij een zekere flexibilisering bepleit, kan dat ook de ruimtelijke ordening en de maatschappelijke welvaart in de steden ten goede komen. In 1939, in een opstel over stadsvernieuwing, keert Delfgaauw nogmaals terug tot het erfpachtstelsel. Zijn slotsom is dat dit beleidsinstrument zijn economische doelmatigheid heeft bewezen voor de ontwikkeling van bouw- en industrieterreinen. Handhaving van dit beleidsinstrument is dan ook geboden, al

kan verkoop van gronden in bepaalde omstandigheden verantwoord zijn. Verrassend in die context is Delfgaauws stelling dat economische analyse voornamelijk informatie verschaft voor het beleid, maar dat nimmer kan vervangen. Dit standpunt past overigens helemaal in zijn ambtelijke taakopvatting. Tegelijkertijd benadrukt het het belang van onafhankelijk wetenschappelijk onderzoek in een beleidsomgeving. Ook zijn beschouwing over de economische achtergrond van de stedenbouw, in *De Economist* van 1940, ondersteunt dit standpunt. Dit artikel schetst de opkomst van het leerstuk der ruimtelijke ordening langs historische lijnen. Deze werden getrokken onder invloed van de maatschappelijke en politieke veranderingen aan het eind van de 19^e eeuw. De bekroning van de toegenomen overheidsbemoeienis was in Amsterdam, de oprichting van de gemeentelijke dienst publieke werken. Dat was volgens Delfgaauw de erkenning van de wenselijkheid stadsontwikkeling niet over te laten aan het vrije spel van marktkrachten. Te gemakkelijk zouden die de voorziening van de collectieve behoeften van de samenleving verdringen en daardoor de noodzaak van wenselijke correcties van de resultaten van de vrije prijsvorming, ook in een stedelijke ruimte, frustreren.

Wie de stad waarneemt als ruimtelijk complex, zo noteerde Delfgaauw in *De Economist* van 1939, ontdekt haar gemeenschappelijke kenmerken. Deze zijn bebouwingsintensiteit in afhankelijkheid van de afstand tot het stadscentrum en de hoogte der grondprijzen. Deze observatie roept onmiddellijk de vraag op naar de aard der causaliteiten. Die vraag is de rode draad in Delfgaauws analytische en praktische arbeid als stedelijk econoom, zoals zijn publicaties uit die tijd demonstreren.

In 1946 rondt hij het onderwerp woningbouw en prijsvorming van bouwgrond af met een brochure, uitgegeven door het *NIVOS*. Opnieuw houdt de sociaal econoom Delfgaauw een analytisch gegrond pleidooi tegen verrijking door de particuliere eigenaren van schaarse bouwgrond. Passende regelgeving zouden deze voordelen ten goede moeten laten komen aan de gemeenschap. Waardestijgingen die voortvloeien uit algemene maatschappelijke ontwikkelingen behoren toe aan de gemeenschap en niet aan de toevallige eigenaar. Deze laatste zou volgens Delfgaauw als het ware slapend rijk worden zonder enigerlei economische prestatie te leveren. Dat acht hij maatschappelijk niet te rechtvaardigen en hij bepleit om die reden prijsbeheersing van bouwgrond, wat ook de huren van woningen redelijk zou houden.

In 1951 herdacht Delfgaauw dat zestig jaar eerder de gemeenteraad van Amsterdam een voorstel tot invoering van het erfpachtstelsel had verworpen. Hij memoreert dat in 1896 na amendering, dit voorstel alsnog werd aanvaard en wel onder verantwoordelijkheid van de toenmalige wethouder van publieke werken, M.W.F. Treub. Die besloot dat grond, toebehorende aan de gemeente Amsterdam, voortaan voor woningbouw en industrievestiging uitsluitend nog in erfpacht kon worden uitgegeven. Hiermee verkreeg Amsterdam een krachtig beleidsinstrument in handen voor ruimtelijke ordening. De voor- en nadelen van het erfpachtstelsel

bij de prijsvorming van grond brengt Delfgaauw in dit herdenkingsartikel, opnieuw onder de aandacht van lokale bestuurders. Hij besluit met de opmerking dat de keuze voor een erfpachtstelsel niet op grond van dogmatische overwegingen dient te worden genomen, maar vooreerst een kwestie van doelmatigheid is. Een gemeentebestuurder kan zich volgens Delfgaauw gelukkig prijzen als het over het instrument van erfpachtuitgifte beschikt voor stadsvernieuwing, waarbij hij aforistisch aantekent dat er evenmin volmaakte stelsels bestaan als volmaakte mensen.

Nog één maal, en wel in 1977, zou hij weer aandacht vragen voor de gemeentelijke grondpolitiek met een commentaar op wetsvoorstel dienaangaande. In dit commentaar is de relatieve schaarste en de daarmee samenhangende prijsvorming van de grond het centrale aandachtspunt. Doorslaggevende overweging daarbij is de doelstelling van de gemeentelijke grondpolitiek als middel tot ruimtelijke ordening en het voorkomen van ongerechtvaardigde speculatie winsten. Gezien de huidige schuldenlast van vele lokale overheden ten gevolge van hun ondoordachte speculatieve grondaankopen, lijkt dit anno 2015 nog steeds een actueel onderwerp

4 Delfgaauw en de economische demografie

Bevolkingsvraagstuk. Op 28 april 1947 aanvaardt Delfgaauw zijn ambt met een oratie over economische theorie en bevolking. Sinds Eucken (1940) is het traditie in de economische wetenschap de omvang van de bevolking als een gegeven te beschouwen. Niettemin stelt Delfgaauw het bevolkingsvraagstuk als onderwerp van analyse aan de orde. Hij meent dat een groeiende of afnemende bevolking tal van economische problemen oproept. Hierbij denkt hij aan vragen rond huisvesting, werkgelegenheid en kapitaalvorming, vraagstukken die in de vorige werkkring van hem zijn voornaamste aandachtsgebieden waren. Zijn boodschap is dat technisch gesproken een optimale bevolking kan worden vastgesteld door vergelijking van de totale en marginale opbrengsten met de overeenkomstige maatschappelijke kosten. Hij vindt dit echter een te simpele benadering, omdat zij diepere overwegingen bij het bevolkingsvraagstuk als aspect van de maatschappelijke welvaart negeert. Het zijn, zo stelt Delfgaauw, uiteindelijk de voorkeuren van de samenleving die bepalend zijn voor de wenselijke bevolkingsgroei in een land of de wereld. De ethische vragen die daarbij ook onvermijdelijk rijzen, liggen buiten de gezichtseinder van de econoom, maar leggen wel degelijk gewicht in de schaal bij het nemen van maatregelen. Volgens Delfgaauw is de demografische ontwikkeling een belangrijk economisch vraagstuk. Thans in 2015 is het, zeker mondiaal gezien, bovendien hoogst actueel. De hedendaagse massale migratiestromen, ingegeven door materiële welvaartsverschillen tussen landen en continenten, onveiligheid en voedselgebrek, bewijzen dat. Echter, in Delfgaauws benadering van 1947 bleven die factoren

buiten beschouwing. Dat economische overwegingen bij demografische ontwikkelingen een rol van belang spelen, is echter onmiskenbaar.

Een opvallend voorbeeld om dit te illustreren is zijn beschouwing uit 1944 over de reproductie-intensiteit van de bevolking van Amsterdam. Dit artikel, dat voornamelijk een statistische studie is, schenkt aandacht aan de economische interpretatie van de feitelijke bevolkingsgegevens. De decennia 1870-1940 brengen volgens Delfgaauw een opvallend vruchtbaarheidspatroon aan het licht in de steden Amsterdam en Rotterdam. Dat patroon wijkt bovendien af van het beeld uit de ons omringende landen. Delfgaauw legt daarom een causaal verband tussen vruchtbaarheid en de omvang der werkloosheid en vindt een negatieve correlatie tussen beide in tijden van economische stagnatie. Hij constateert in deze steden opmerkelijke verschillen tussen gezinnen. Vooral in gezinnen met reeds een aantal kinderen, daalt de geboorte met de slechter wordende conjunctuur in samenhang met de huisvesting. Een interessante, maar niet meer te beantwoorden, vraag is wat Delfgaauw destijds heeft bewogen tot deze demografische studie die midden in de Hongerwinter verscheen. Wat ook opvalt is dat hij de wisselende correlaties in verband brengt met de seculaire economische ontwikkeling of lange golfbeweging al werkt hij dat niet verder uit. Later als macro-econoom zal hij nog verschillende malen terugkomen op de seculaire ontwikkeling en de langegolftheorieën, ontwikkeld door N.D. Kondratieff, L. van Gelderen en S. de Wolff.

In een artikel in *De Economist* van 1949, snijdt Delfgaauw het bevolkingsvraagstuk vanuit een langetermijnperspectief nogmaals aan. Hij trekt daarbij een vergelijking tussen landen en constateert een opvallend grote naoorlogse bevolkingsgroei in ons land. Het daaruit voortvloeiende accres van de beroepsbevolking dwingt tot de creatie van arbeidsplaatsen en investeringen met industrialisatie en uitbouw van de commerciële dienstensector. Dat vergt een beleid tot behoud en verdere versterking van de internationale concurrentiepositie, wat hij in verband brengt met het vraagstuk van de optimale bevolkingsgrootte voor ons land. Maar het is volgens Delfgaauw ook een vraagstuk van verschuivende kwantitatieve verhoudingen. Daarbij denkt hij aan factoren als de ontwikkeling van de arbeidsproductiviteit, de kapitaalsinvesteringen en de internationale ruilvoet. De dreiging van kapitaalschaarste en onvoldoende besparingen is volgens Delfgaauw de donkere wolk boven de Nederlandse horizon. Delfgaauw beziet het bevolkingsvraagstuk echter niet uitsluitend als een vraagstuk van economische welvaart, maar ook en vooral als een principiële vraagstuk dat behoort tot de persoonlijke levenssfeer. Dat roept bij hem de ethische vraag op of de overheid invloed mag uitoefenen op de gezinsvorming. Hier staat hij afwijzend tegenover, wat mogelijk voortvloeit uit zijn persoonlijke levensovertuiging.

Optimale bevolkingsomvang en emigratiebeleid. Delfgaauw is terughoudend met een oordeel over de bevolkingsgroei al gaat hij principiële vragen niet uit de weg. In 1947 waarschuwde hij nog voor de economisch ongunstige gevolgen van een stationair blijvende of dalende bevolking. Opmerkelijk is dat hij nog geen jaar

later juist aandacht vraagt voor de problemen van een te sterke bevolkingsgroei. Hij doet dat in een tweetal opinieartikelen in het katholieke, door de Jezuïeten geleide behoudende weekblad, *De Linie* van de herfst van 1948. Hij wijst op de toenmaals gelijktijdige daling van vruchtbaarheid en sterftেকansen in ons land. Dit heeft het natuurlijk evenwicht in de demografische ontwikkeling verbroken. Tegen die achtergrond stelt hij de vraag aan de orde naar toelaatbare methoden van vruchtbaarheids- en geboortebeperving met een gezinspolitiek ter beteugeling van de hoge bevolkingsgroei in Nederland. Hij stelt in dat verband kritische vragen bij de rooms-katholieke zienswijze op geboorteregulering en de daaruit automatisch voortvloeiende gezinspolitiek van de overheid. Die gaat, naar zijn oordeel, geheel voorbij aan de bevolkingsproblematiek. Deze kritische houding was opmerkelijk voor een gelovige katholiek die Delfgaauw was. In dat verband hekelte hij ook de Kinderbijslagwet van 1939 met de vraag of die sociaaleconomisch doelmatig is en laat hij, zij het heel voorzichtig, zich kritisch uit over de opvattingen omtrent geboorteregeling in bepaalde kerkelijke kringen.

Delfgaauw bepleit emigratiebeleid als doelmatig instrument voor bevolkingsregulering om de bevolkingsdruk in Nederland te verminderen. Dit werkt hij uit in een, opnieuw in twee afleveringen gepubliceerd, artikel in *De Economist* van 1953. Emigratie was toen in Nederland een actueel fenomeen dat zich naar omvang op betekenisvolle schaal voordeed. Hij geeft een zorgvuldige feitelijke beschrijving van de bevolkingsgroei in ons land en vergelijkt die met de groei in andere Europese landen. Daarnaast schenkt hij uitgebreid aandacht aan de inzichten hierover in de sociologische en economische literatuur. In zijn eigen analyse staan twee thema's centraal. Ten eerste is dat de enorme inspanningen voor kapitaalvorming en collectieve voorzieningen waartoe deze bevolkingsgroei noodzaakt. Ten tweede vraagt hij aandacht voor de ongunstige gevolgen van deze bevolkingsdruk voor de ruilvoet met het buitenland en concurrentiepositie. Hij acht een aanhoudende emigratie van ten minste zeventig duizend personen per jaar noodzakelijk om die economisch druk weg te nemen. In dat verband geeft hij verschillende historische voorbeelden van de landverhuizingen vanuit Europa naar Amerika en Australië of de migratiestromen binnen Europa om zijn betoog te illustreren. Maar ook voert hij de zienswijze van de Zweedse econoom en latere Nobelprijswinnaar Bertil Ohlin ten tonele. Ohlin beschouwt internationale goederenruil en migratie van productiefactoren als gelijkwaardige middelen voor regionale of nationale welvaartsvergroting. In zijn analyse betreft Delfgaauw ook een evenwichtige leeftijdsopbouw van de bevolking met de gevolgen voor arbeidsproductiviteit en nationale besparingen.

Vanuit hedendaags perspectief is het opmerkenswaardig dat emigratie als demografisch alternatief thans geen onderwerp van discussie meer is, al is de bevolking in Nederland sindsdien ongeveer verdubbeld. Sturing en beheersing van bevolkingsgroei, en in het bijzonder immigratie met economische of bestuurlijke middelen, lijken thans een besmet onderwerp, terechtgekomen in de sfeer der mensenrechten. Groter contrast met het bevolkingsdebat uit Delfgaauws tijd is nauwelijks denkbaar. De zichtbare materiële welvaartsverschillen zijn sindsdien

echter enorm veranderd. Tegelijkertijd raakte de economische demografie in de schaduw van de beoefening van de staathuishoudkunde. Niet langer is dit onderwerp onder algemene of sociaal economen nog in tel. Toch kan met Delfgaauw terecht de vraag worden gesteld of in onze wereld geen bevolkingsprobleem bestaat dat door economen voldoende wordt onderkend.

5 De macro- en micro-economie van Delfgaauw

Investerings en woningbouw. Delfgaauw oversteek van stedelijke naar de algemene economie valt in het najaar van 1946. Dit markeert de tweede fase van zijn loopbaan. In de woorden gericht tot de studenten bij zijn ambtsaanvaarding rept hij van de tot dan nooit door hem beoefende taak van het geven van onderwijs. Tegelijkertijd spreekt hij het voornemen uit om hen een synthetische blik op het economisch gebeuren bij te brengen, omdat die de ware econoom in de ogen van Delfgaauw kenmerkt. Zijn aandachtsgebied daarbij zal, overeenkomstig zijn leeropdracht, de macro-economie en de prijstheorie zijn. Met dat laatste, de micro-economie dus, lijkt hij overigens de meeste affiniteit te bezitten.

Delfgaauw's eerste strikt macro-economische wetenschappelijk werk als hoogleraar is een bijdrage uit 1947 over de wederopbouw en investeringen in de woningbouw. In deze bijdrage ontpopt Delfgaauw zich als een streng systematicus in de macro-economische begripsvorming met in dit geval een bijzondere aandacht voor sparen en investeren. Dit betoog vult hij empirisch aan met cijfers uit de nationale rekeningen. Dat hij zich daarbij vooral richt op de investeringen in de woningbouw verbaast niet, want dat was een belangrijk onderdeel van het naoorlogse herstelprogramma. Hij vermeldt dat voor de komende tien jaar zo'n zeventigduizend woningen per jaar gebouwd moeten worden en dat de financiering daarvan een enorme spaarinspanning vereist. Een zorgvuldige theoretische analyse om de omvang van de feitelijke problemen scherp te stellen met daarbij heldere begripsvorming en empirisch onderzoek, acht hij in dat verband onontbeerlijk. Voortaan wordt dit de rode draad in zijn economische werk.

Rentevorming, sparen en economische groei. Delfgaauw's macro-economisch werk betreft in hoofdzaak actuele vraagstukken die hij in een bescheiden reeks publicaties van uitleg en analyse voorziet. Centraal staan onderwerpen als sparen, economische groei, rentevorming alsmede loon- en prijsvorming. Macro-economische modellen krijgen in die context niet zijn rechtstreekse aandacht, al staat hij niet afwijzend tegenover dit middel voor conjunctuuranalyse. Uitzonderlijk is zijn aandacht voor de langetermijnontwikkeling met een uitgesproken afkeer van te veel interventies omwille van de conjunctuur. Hiermee doet hij zich kennen als iemand die niet gelooft in de maakbare samenleving, zoals vele economen van sociaal democratische huize in die tijd.

De dynamische volkshuishouding met sparen en economische groei zijn onderwerpen die Delfgaauw meermaals aan de orde stelt. In 1967 bijvoorbeeld, in een klein opstel over spaartheorie in een publicatie van de toenmalige Rijkspostspaarbank. De titel spaartheorie doet overdreven aan voor deze eenvoudige uiteenzetting. Ze was bedoeld voor houders van spaarbankboekjes om uit te leggen wat achter sparen en beleggen schuilgaat zonder een bijdrage te willen zijn aan theorievorming op dit gebied. Twee jaar later in een brochure over sparen, omloopsnelheid en economische groei herhaalt dit zich op wat hoger niveau, maar opnieuw voor een brede lezerskring. Eerder, in 1957, deed hij dat eveneens toen hij in het kwartaaloverzicht van de toenmalige Amsterdamsche Bank schreef over de renteontwikkeling in Nederland en omliggende landen. Opvallend in deze laatste analyse is de geringe betekenis die Delfgaauw toekent aan het zogenaamde Fisher-effekt: de invloed van inflatie op de rente. Dat valt ook op omdat later empirisch econometrisch onderzoek de invloed van de inflatie op de obligatierente ondersteunt. Het meest opvallende in deze publicaties is echter Delfgaauws vermogen, macro-economische vraagstukken in begrijpelijke taal voor een breed lezerspubliek uiteen te zetten. Daardoor doet hij zich kennen als een vaardige didacticus die voorlicht over nieuwe inzichten uit het vak. Steeds is zijn oogmerk actuele vraagstukken aan de orde te stellen en die te verhelderen zonder te streven naar theoretische vernieuwing. Aldus geeft daadwerkelijk invulling aan een nogal eens ondergewaardeerde maatschappelijk taak van een hoogleraar: het uitdragen van kennis. In dat verband is ook zijn bijdrage aan het tijdschrift *Wijsgerig Perspectief* uit 1966 vermeldenswaard. Bij publicatie in dit, voor de algemeen econoom wat verder af liggend tijdschrift, heeft mogelijk een rol gespeeld dat zijn jongste broer Bernard, hoogleraar Middeleeuwse wijsbegeerte in Groningen, er hoofdredacteur van was. In dit essay bespreekt Delfgaauw het kenobject der economie en sluit hij zich aan bij het bekende gezichtspunt van Robbins (1935) en zijn Amsterdamse collega Hennipman. Die zien de optimale aanwending van schaarse middelen voor de bevrediging van rangschikbare behoeften als het kenobject van de economie waarbij het ervaringsobject geheel verschillend zijn. Hierbij valt te denken aan de samenleving als geheel versus een bedrijf. Dat verklaart overigens het terminologisch onderscheid tussen sociale economie en bedrijfseconomie dat op de UvA zo prominent werd gehanteerd in de eerste naoorlogse jaren. De term sociale economie is nu intussen vervangen door algemene economie.

Een mooie proeve van Delfgaauws taak opvatting is zijn beschouwing over economische groei in *De Economist* van 1956. Vier vragen staan daarbij centraal. Ten eerste is dat de productiviteit van arbeid en kapitaal met de bepalende factoren daarvoor. Delfgaauws antwoord is gelegen bij de kapitaalvorming en technische ontwikkeling overeenkomstig de groeitheorie. Ten tweede stelt hij zich de vraag welke feitelijke economische groei kan worden voorzien. Delfgaauws antwoord volgt onmiddellijk uit de gemaakte theoretische veronderstellingen bij de eerste vraag. Zijn derde vraag betreft de vereiste omvang van investeringen. Hierbij is de veronderstelde grootte van de kapitaalcoëfficiënt van essentieel belang. Als

uitgangspunt neemt hij daarvoor de getalwaarde drie aan en raamt hij de wenselijke uitbreidingsinvesteringen in Nederland op tien procent van het nationale inkomen waarbij hij de noodzakelijke investeringen in de woningvoorraad buiten beschouwing laat. De vierde vraag die hij stelt is of de omvang van de besparingen geen knelpunt vormt. Delfgaauws antwoord is dat het vermijden hiervan niet vanzelf zal gaan maar beleid vergt. Bevordering van de spaarzin, gepaard gaande met een doelmatig flankerend beleid om structurele kapitaalschaarste te ontgaan, is daarvoor de methode concludeert Delfgaauw. In een aantal opzichten sluit hij zich met deze analyse aan bij de zienswijze van zijn bijna twintig jaar jongere Rotterdamse collega en liberaal politicus H.J. Witteveen (1956) voor wie kapitaalschaarste eveneens een centrale thema was.

Macro en micro economie. Een jaar eerder in *De Economist* uit 1955, geeft Delfgaauw een synthetisch overzicht van de macro-economie zoals hij die zag. Twee punten vallen in het bijzonder op. Het eerste is zijn duidelijke opvatting dat de statistische ruggengraat van de macro-economie de nationale boekhouding vormt. In onze dagen is die mening gemeengoed onder macro-economen, maar destijds nog niet. Het tweede is zijn kritiek op de monetaire analyse van De Nederlandsche Bank en haar president Holtrop, zijn vroegere studiegenoot. Delfgaauw stelt terecht de vraag of het doelmatig is in een dynamische, dat is een niet in evenwicht zijnde volkshuishouding monetair evenwicht tot toetssteen te kiezen voor het beleid, een opvatting later door Polak (1961) analytisch uitgewerkt.² Delfgaauw concludeert dat monetair evenwicht niet de exclusieve norm kan zijn van de geldpolitiek. Met deze opvatting is Delfgaauw eigenlijk een deelnemer aan het monetaire debat in Nederland uit die dagen en later samengevat in Fase (1994). Afwijkend van Holtrop, maar eensgezind met zijn collega C. Goedhart, geeft hij in de monetaire analyse de voorkeur aan het kasoverschot als beleidsindicator boven het veel ruimere nationale liquiditeitsoverschot. Dat gaat uit van een breed geldbegrip gehanteerd door De Nederlandsche Bank als beleidsbaken. Overigens was Monetaire economie, anders dan bij zijn generatiegenoten Holtrop en J.G. Koopmans, niet Delfgaauws specialisme.

Meer algemeen onderscheidt Delfgaauw uitdrukkelijk twee economische beschouwingswijzen: die van de prijstheorie of micro-economie en die van de macro-economie. De laatste vindt hij de belangrijkste omdat die nieuwe inzichten heeft opgeleverd voor het beleid met het hulpmiddel van de econometrische beleidsmodellen. Zijn vroege werk over grondprijzen en huurvorming laat echter zien dat hij de prijstheorie geheel beheerst en zijn grote liefde heeft. Vanaf 1947 onderwees hij de prijstheorie aan studenten in hun eerste en tweede jaar. Belangrijk

---

² In een boekbespreking in *ESB* van 20 juli 1983, p. 651-652 toont dezelfde Polak zich zeer kritisch over het monetaire evenwicht als beleidsbaken onder meer omdat dit automatisch de verantwoordelijkheid voor overmatige geldschepping buiten het bankwezen plaatst. Ze maakt het, zo stelt Polak hier, onmogelijk ooit tot een *mea culpa* of *meritum meum* voor het bankwezen te concluderen.

achte hij de allocatieve functie van de prijzen, omdat die bijdragen tot de aanwending van middelen overeenkomstig hun relatieve schaarsteverhoudingen wat gunstig is voor de maatschappelijke welvaart. Niettemin schreef Delfgaauw als hoogleraar meer over macro- dan micro-economische beleidsvraagstukken. Hij deed dat meestal vanuit een langetermijnperspectief. Daarmee sloot hij aan bij de structurele ontwikkeling of lange golf met de conjuncturele fluctuaties als kortstondige trendafwijkingen. In deze zienswijze, ook verwoord in zijn macro-economisch leerboek uit 1973, was de conjunctuur een voorbijgaand fenomeen, veroorzaakt door de vraagzijde die hij minder gewicht toekende dan goederen scheidende aanbodkant. In die geest geeft hij in 1963, in een Franstalig tijdschrift, een schets van de economische ontwikkeling in Nederland gedurende het dan afgesloten decennium. Nieuwe feiten biedt dit overzicht niet. Het baseert zich geheel op analyses in de jaarverslagen van De Nederlandsche Bank en de publicaties van de OESO uit die tijd. Het oorspronkelijke van Delfgaauw is echter de wijze van presentatie van bekende feiten, aangevuld met een beleidsbeoordeling. Daarin kent hij een grote rol toe aan het monetaire beleid, omdat dat snel effect sorteert. Minder positief is hij in 1966 over het loon- en prijsbeleid. In zijn commentaar op de beleidsaanbevelingen in dit OESO-rapport, vat hij zijn oordeel samen in het vernietigende aforisme: “hoewel iedereen dit lesje kan opzeggen, wil het maar niet gelukken het in praktijk te brengen”. Delfgaauw concludeert dat in haar loon- en prijsbeleid de overheid beslissingen neemt die genomen zouden moeten worden door ondernemers en bezitters van de productiefactoren, wat Delfgaauw de verkeerde weg vindt. Hij spreekt daarom een voorkeur uit voor conjunctuurpolitiek met de globale maatregelen van budgettaire en monetaire aard en hekelt hij een overheid die op de stoel gaat zitten van de direct belanghebbende in het overleg over loon- en prijsvorming: dat neigt naar ongewenst dirigisme. Tegen die achtergrond mogen we met grote waarschijnlijkheid aannemen dat de micro-economie Delfgaauws grote sympathie is geweest. Hij heeft steeds grote belangstelling gehad voor de economische vraagstukken in de microkosmos, zoals de hen vertrouwde stedelijke omgeving dat bij uitstek is. Zijn leerboek micro-economie heeft dan ook de tand des tijds beter doorstaan dan zijn macro-economische handboek dat van later datum was.

6 De docent Delfgaauw

Een docent, en dat is de hoogleraar in de eerste plaats, is voor de elkaar opvolgende generaties studenten een echte voorbijganger, waaraan zij goede of slechte herinneringen bewaren zonder veel tastbaars. Dat is ook van toepassing op de docent Delfgaauw, ondanks zijn systematisch opgebouwde en grondig voorbereide colleges over prijstheorie en macro-economie. Met name met dit laatste onderdeel, waarvoor hij vanaf 1954 de doctoraalcolleges verzorgde, betrad Delfgaauw zoekend en tastend een voor hem geheel nieuw terrein. Studenten uit die jaren getuigen van zijn vermogen samen met hen vertrouwd te raken met de stof. Hierin

gaf hij hun als het ware een rondleiding in het veld. Dit verklaart wellicht de grote aandacht die hij placht te besteden aan de macro-economische begripsvorming, hiervoor vermeld. Een enkele keer schreef hij daarover, zoals in het reeds gememoreerde artikel uit *De Economist* van 1955. Tekenend in dat verband is ook zijn lijst met aanbevolen literatuur. Deze bevatte het boek van Hicks over nationale boekhouding (*The social framework* oorspronkelijk 1952 en vele keren herdrukt), Hamberg over de conjunctuurleer (*Business cycles* uit 1952 en later), het klassieke werk van Haberler met een inventarisatie van de bestaande conjunctuurtheorieën (*Prosperity and depression*, eerste druk uit 1936 en vaak herdrukt), Hansen's exegese van Keynes (*A guide to Keynes*) en de Roos en Schoutens monografie over groeitheorie (*Groeitheorie*).

Het vervluchtigen van de collegestof met de loop der jaren geldt niet voor de hoogleraar Delfgaauw. Want indachtig het gezegde "wie schrijft die blijft" heeft Delfgaauw twee leerboeken het licht doen zien. Zij zijn de neerslag van zijn colleges in de loop der jaren. Deel I over micro-economie verscheen in 1965 als eerste en beleefde vervolgens een tweede en derde druk, wat succes betekent. Het biedt een systematisch en boeiend overzicht van de waarde en prijsleer uit die tijd. Dat bespreekt de gangbare theorie van het consumenten- en producentengedrag, maar schenkt ook aandacht aan de leer van het algemene evenwicht, monopolistische concurrentie en meer algemeen het leerstuk der markt vormen. Delfgaauw doet dat gedetailleerder dan in de vergelijkbare leerboeken van F.J. de Jong (*De werking van de volkshuishouding*) of van A.W. Stonier en D.C. Hague (*A Textbook of Economic Theory*), die vele jaren verplichte literatuur bij Delfgaauw waren. Delfgaauws prijstheorie kon de vergelijking glansrijk doorstaan en verving deze inleidende leerboeken, maar moest later weer plaats maken voor andere. Deel II, dat in 1973 na zijn emeritaat uitkwam, betrof de macro-economie. Die zette hij ondogmatisch en zorgvuldig uiteen met een uitgesproken Nederlandse oriëntatie en was zijn collegestof uit de jaren 1950 en 1960. Met P.A. Samuelsons succesvolle *Economics*, dat voor Delfgaauw te veel op de situatie in de VS was gericht, had hij niets en achtte hij te elementair voor zijn doctoraalstudenten. Wel schonk hij grondige aandacht aan Samuelsons theorieën, zoals zijn klassieke multiplier-accelerator model. Delfgaauws macro-economie is nooit aangeslagen, mede omdat de aard van de macro-economische benadering sinds 1970 zo anders werd.

Met zijn handboeken verschaftte de leermeester Delfgaauw een goed gevulde gereedschapskist aan zijn studenten, waarmee zij stapje voor stapje leerden omgaan. Zijn boeken getuigen vooral van didactisch meesterschap en zijn voorbeeldige inleidingen tot de staathuishoudkunde die de verschillende opvattingen in de literatuur zonder ideologische vooringenomenheid uiteenzet, hier en daar aangevuld met feitelijke informatie over de economische werkelijkheid van Nederland. Zijn streven naar synthese in de economiebeoefening brengt hij aldus in de praktijk. Vooral zijn micro-economisch leerboek ontving een gunstig onthaal bij vakgenoten en werd ook buiten zijn eigen faculteit tot ver in de jaren 1970 veelvuldig gebruikt.

Een interessante vraag is of Delfgaauw zich verwant voelde met enigerlei economische stroming of school. De Amerikaanse econoom Phelps (1990) onderscheidde destijds zeven stromingen van macro-economie. Die variëren van Keynesiaans via monetarisme tot aanbodeconomie en structuralisme. In ons land onderscheidde Pen (1989) in diezelfde tijd eveneens het bestaan van verschillende scholen of de denkrichtingen in de economie. Delfgaauw was geen liefhebber van dit soort indelingen, die in zijn tijd overigens niet erg gangbaar waren. Zou men Delfgaaus economiebeoefening niettemin willen typeren dan is zijn micro-economie werk neoklassiek, terwijl hij als macro-econoom eclectisch te werk ging waarbij een streven naar synthese van de verschillende gezichtspunten de boventoon voert. Zelf karakteriseerde hij zijn leerboek voor macro-economie als ‘majority school macro-theory’. Per saldo ging het hem echter om het doorgronden van de economische werkelijkheid en die beoogde hij anderen bij te brengen. Indoctrinatie van denkstromingen was hem vreemd.

Anders dan vele collega's schreef Delfgaauw zelden boekbesprekingen, een genre dat hem kennelijk alleen bekoorde als het in rechtstreeks verband stond met zijn dagelijks werk. Vijf boekrecensies van de zeven die hij schreef stammen dan ook uit de tijd dat hij werkzaam was als stedelijk econoom en betreffen ruimtelijke ordening en bevolkingsvraagstukken.³ Deze recensies zijn overigens taalkundige juweeltjes.

7 De beleidsadviseur en bestuurder Delfgaauw

Naast geleerde was Delfgaauw vooral een praktisch econoom, zoals in het bijzonder de eerste helft van zijn loopbaan laat zien. Maar ook als hoogleraar liet de praktijk hem geheel niet los. Illustratief daarvoor is zijn voorzitterschap gedurende 1958-1965 van de Commissie voor de Economische Ontwikkeling van Amsterdam. Onder Delfgaauw bracht deze commissie een aantal belangrijke beleidsadviezen uit aan het college van B&W. Ook tussen 1946 en 1958 rapporteerde hij over onderwerpen van belang voor de stad zoals de voorhaven van Amsterdam in IJmuiden; het industrieel vestigingsbeleid voor de stad; de economische betekenis van Schiphol. Deze adviezen hadden grote beleidsinvloed in Amsterdam. Tegen die achtergrond publiceerde hij in 1964 in *Economische Statistische Berichten* over de agglomeratievorming in Amsterdam. Parallel aan de grote banken fusies van 1964, toen de Amro Bank en de ABN ontstonden, bepleit hij de vorming van sterke stedelijke agglomeraties. Dat zou hun bestuurskracht versterken. Tegelijkertijd vraagt Delfgaauw aandacht voor de onderlinge samenhang en democratisch gehalte binnen deze agglomeraties. Eigenlijk hekelt Delfgaauw met dit artikel de gang van zaken bij de uitbreiding van Amsterdam met

³ Verschenen in het *Tijdschrift voor Volkshuisvesting en Stedebouw* in de jaren 1930 en in *De Economist* rond 1950. Opmerkelijk is dat hij in 1979 voor het weekblad *Intermediair* nog een bespreking schreef van R. Bohra's boek over de tweede communistische revolutie.

de Bijlmermeer en de ondoordachtheid van de minister van Binnenlandse Zaken daarbij.

Voor de UvA was Delfgaauw eveneens bestuurlijk actief. Hij was directeur van het Seminarium van Staathuishoudkunde van de economische faculteit, hij was secretaris en later decaan van zijn faculteit. Deze functies vervulde hij met toewijding en wijsheid in perioden van maatschappelijke onrust onder de studenten met hun kritische universiteit die hij met een onbevooroordeelde blik tegemoet kon treden. Dat bewijzen ook zijn beide voorlaatste publicaties: in 1971 over de maatschappij criticus Marcuse en in 1975 een opiniestuk in het weekblad *Accent* over het opkomende kapitalisme in de Sovjet Unie.

8 Samenvattende conclusies

Delfgaauw heeft zijn taken met grote toewijding verricht. Dat was zo als onderzoeker bij de Dienst der Publieke Werken waar hij belangrijk theoretisch en baanbrekend empirisch beleidsonderzoek deed. Hij had een uitgesproken visie op een doelmatige migratie- en bevolkingspolitiek in Nederland. In gedachten roept dat de vraag op hoe Delfgaauw de huidige situatie zou hebben beoordeeld nu immigratie en begeleidend huisvestingsbeleid ontkoppeld zijn en niet zoals destijds, in hun onderling verband wordt gezien. In zijn werk lezen we ook een streven naar rechtvaardigheid en harmonie, kenmerken die wellicht samenhangen met zijn katholieke achtergrond die gerechtigheid en matigheid als kardinale deugden kent.

Als hoogleraar huldigde Delfgaauw de opvatting dat een docent allereerst de bestaande kennis moet doorgeven om de toegankelijkheid van de nieuwste literatuur te vergemakkelijken. Als zodanig was hij een vakman met grote didactische vaardigheden, die zijn werk met een zekere virtuositeit en opgewektheid verrichtte. De stijlfiguur van het aforisme benutte hij in dat verband graag. Blijvend zijn de beide met eruditie geschreven leerboeken die een synthese bieden van de micro- en macro-economische inzichten uit die tijd. Gezien zijn voorkeur voor het neoklassieke denken en zijn veelzijdige praktische ervaring kan men zich de vraag stellen hoe Delfgaauw de huidige privatiseringsdrift met het neoliberale marktdenken en topbeloningen in de woningcorporaties en semipublieke sector, zou beoordelen. We kunnen het antwoord wellicht raden. Zijn werk laat in elk geval zien dat hij zich niet liet leiden door ideologische motieven, maar door overwegingen van maatschappelijke doelmatigheid en morele rechtschapenheid.

Humor en milde ironie kenmerkten hem als docent en bestuurder ook onder roerige omstandigheden. Zijn collega Hennipman (1971) kenschetste Delfgaauw als iemand die blijk gaf van een opmerkelijke rijpheid van inzicht en beoordelingsvermogen. Zij kenmerken Delfgaauws werk en publicaties. Dat hij

waardering genoot blijkt uit de eerbewijzen en onderscheidingen die hem ten deel vielen.

Auteur

Martin Fase (e-mail: mmg.fase@planet.nl) is emeritus hoogleraar monetaire economie op de UvA en was tot zijn terugtreden in 2001 onderdirecteur van De Nederlandsche Bank waar hij verantwoordelijk was voor wetenschappelijk onderzoek en econometrische modelbouw. Hij is sinds 1987 lid van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen en werd in 1995 met de Piersonpenning onderscheiden.

BIJLAGE: Publicaties van G.Th.J. Delfgaauw

- De tendenzen tot decentralisatie in de vestiging der nijverheid*, Instituut voor Volkshuisvesting en Stedenbouw, Amsterdam, 1930.
- ‘Bodenrecht und Bodenpolitik in den Niederlanden’, *Rheinische Blätter für Wohnungswesen und Bauberatung* 26 (1930), 84-87.
- De omvang van het forensenwezen in Nederland*, Instituut voor Volkshuisvesting en Stedenbouw, Amsterdam, 1932 (met J. van Embden).
- Studie betreffende den toekomstigen bevolkingsaanwas van Amsterdam*, opgenomen in de reeks: Grondslagen van de stedenbouwkundige ontwikkeling van Amsterdam, Amsterdam, 1932.
- ‘Studie betreffende den toekomstigen bevolkingsaanwas van Amsterdam’, *Tijdschrift voor Volkshuisvesting en Stedebouw* 13 (1933), 14 -17.
- Studie betreffende de industrie te Amsterdam*, opgenomen in de reeks: Grondslagen van de stedenbouwkundige ontwikkeling van Amsterdam, Amsterdam, 1933.
- De grondpolitiek van de gemeente Amsterdam*, Paris, Amsterdam, 1934.
- ‘De toekomstige verdeling van bevolking en van woningvoorraad over het land’, *Tijdschrift voor Volkshuisvesting en Stedebouw* 15 (1935), 203-209; 226-230 (met Th.K. van Lohuizen).
- ‘Het vraagstuk der woninghuren in de huidige depressie’, *In- en Uitvoer: handels-economisch weekblad voor Nederland en zijne koloniën* 20(1935), 192-194; 208-210; 238-240; 252-254.
- ‘De situatie in het bouw- en woningbedrijf en de gemeenten’. *In- en Uitvoer: handels-economisch weekblad voor Nederland en zijne koloniën* 22(1937), 143-144; 156-158; 169-170; 185-186; 199-201.
- Studie betreffende de haven van Amsterdam*, opgenomen in de reeks Grondslagen van de stedenbouwkundige ontwikkeling van Amsterdam, Amsterdam, 1938.
- ‘Theoretische analyse aangaande het verband tusschen stedelijke bebouwingsintensiteit en stedelijke grondprijzen’, *De Economist* 88 (1939), 15-42; 121-141.
- ‘Stadsvernieuwing en erfpachtstelsel’, in: *Bedrijfseconomische opstellen aangeboden aan prof. Dr. Th. Limperg jr.*, Noordhoff, Groningen/Batavia, 1939, 334-358 .
- ‘De economische achtergrond van den stedenbouw’, *De Economist* 89 (1940), 695-721.

- ‘De reproductie-intensiteit van de Amsterdamsche bevolking’, *De Economist* 93 (1944/45), 270-281.
- Prijsvorming en prijsbeheersching van den ruwen bouwgrond*, Samson, Alphen a/d Rijn, 1946.
- ‘Een economisch aspect van de wederopbouw: de investeringen in de woningbouw en het nationaal inkomen’, in: *Economie en maatschappij*, Noordhoff, Groningen/Batavia, 1947, 89-102.
- De economische theorie en enkele economische bevolkingsproblemen*, Noord-Hollandische Uitgevers Maatschappij, Amsterdam, 1947.
- ‘Het geboorteregelingvraagstuk’, *De Linie*, 17 september en 1 oktober 1948.
- ‘Bevolkingsvraagstuk en industrialisatie als economische problemen voor Nederland’, *De Economist* 97 (1949), 855-881.
- ‘Zestig jaren pro en contra het erfpachtstelsel’, *De Gemeenteraad: maandblad voor gemeenteraadsleden en gemeentebesturen* 14 (1951), 209-213.
- ‘Emigratie als bijdrage tot vermindering van den bevolkingsdruk in Nederland’, *De Economist* 101 (1953), 337-359; 436-464.
- ‘Enkele begrippen, methoden en problemen uit de macro-economie’, *De Economist* 103 (1955), 401-420.
- ‘Enkele vraagstukken van economische groei in Nederland’, *De Economist* 104 (1956), 161-174.
- ‘Economische groei en groei der economie’, *Algemeen Handelsblad*, 21 mei 1957.
- ‘De interestvoet na de oorlog in Nederland en in enkele andere landen’, *Economisch kwartaaloverzicht Amsterdamsche Bank, derde kwartaal 1957* (no. 118), 1 -31.
- ‘Quelques grandes lignes du développement économique des Pays-Bas depuis 1950’, *Revue de la Société d’Etudes et Expansion* 62 (1963), 541 -549.
- ‘Het bestuursprobleem van de Amsterdamse agglomeratie’, *Economisch Statistische Berichten* 49 (1964), 1100 -1101.
- Inleiding tot de economische wetenschap I: theorie van het proces der prijsvorming*, Delwel, Den Haag, 1965 (1969 2e druk; 1977 3e druk).
- ‘De zin van het Nederlandse loon- en prijsbeleid’, *Maandblad voor Bedrijfsadministratie en -organisatie* 70 (1966), 127 -129 .
- ‘Keynes en economische groei’, *Rostra Economica Amstelodamensia* 15 (november 1966), 19-21.
- ‘Grondbegrippen der economie’, *Wijsgerig Perspectief op Maatschappij en Wetenschap* 16 (1966), nr. 11, 58 -72 .
- ‘Spaartheorie’, *Spaarcommentaar: uitgave van PTT/RPS* 17 (1967), 5-12.
- ‘Sparen en economische groei’, in: *Selecte Studies over Sparen, Omloopsnelheid, Geldvraag*, Coöperatieve Centrale Raiffeisen Bank, Utrecht, 1969, 7 -23 .
- ‘De economie van Herbert Marcuse en zijn geestverwanten’, in: A. Heertje, H.W. Lambers en P. de Wolff, red., *Schaarste en welvaart*, Stenfert Kroese, Leiden, 1971, 19-38.
- Inleiding tot de economische wetenschap II: macro-economie*, Delwel, Wassenaar, 1973.
- ‘Winst maken mag in de Sovjet-Unie’, *Accent* 8 (1975), 10 mei, 63-69.
- ‘De wet en de gemeentelijke grondpolitiek’, in: G. Bolle en C.A. Snepvangers, red., *Spiegel van onroerend goed*, Kluwer, Deventer, 1977, 169-190.

Literatuur

- Eucken, W., 1940, *Die Grundlagen der Nationalökonomie*, Gustav Fischer, Jena.
- Fase, M.M.G., 1994, Rise and demise of Dutch monetarism: the Schumpeter-Koopmans-Holtrop connection, *History of Political Economy* 26, 21-38..
- Hennipman, P., 1971, Theorie en werkelijkheid: het wetenschappelijk werk van prof. Dr. G.Th.J. Delfgaauw, *Orbis Economicus*, vol. 14:5-37.
- Pen, J., 1989, Scholen, opgenomen in zijn: *Wie heeft er gelijk?*, Academic Service, Schoonhoven, 55-67.
- Phelps, E.S., 1990, *Seven schools of macroeconomic thought*, Clarendon Press, Oxford.
- Polak, J.J., 1961, De onderscheiding tussen interne en externe inflatoire factoren, *De Economist*, vol. 109: 385-395.
- Roos, F. de en D.B.J. Schouten, 1960, *Groeitheorie*, Bohn, Haarlem.
- Robbins, L., 1935, *An essay on the nature and significance of economic science*, MacMillan, Londen.
- Thünen, J.H. von, 1826, *Der isolierte Staat in Beziehung auf Landwirtschaft und Nationalökonomie*, Gustav Fischer, Jena.
- Witteveen, H.J., 1956, *Structuur en conjunctuur*, Erven Bohn, Haarlem.